

Liszt

Liszt Ferenc, zongoraművész s zeneköltő, szül. Doborjában (Sopron) 1811 okt. 22., megh. Bayreuthban 1886 jul. 31. Atyja, L. Ádám, Esterházy herceg uradalmi hivatalnok, fia első zeneoktatásával maga foglalkozott, de már a gyermek 9 éves korában be kellett látnia, hogy rendkívüli genialitásának s rohamos haladásának nem képes irányt szabni. Szorosabb baráti viszonyban állván Haydn Józseffel és Hummel Nep. Jánossal, azok tanácsára s rábeszélésére elhatározta fiát a művészeti pályára kiművelni. Fokozta ez elhatározását az a fényes siker, amelyet a kilenc éves Ferenc első nyilvános fellépése aratott Sopronban, mikor általános bámulatot keltett Ries és Hummel versenydarabjának előadásával. E sikert csak fokozta második nyilvános hangversenye Pozsonyban, mely alkalommal a gyermek sorsa is véglegesen eldőlt. Több főúri család ugyanis, mint a herceg Esterházy, gróf Apponyi, gróf Amadé és Kinszky mágnás-családok elégséges évi segínyt biztosítottak az apának, hogy fia kiművelését Bécsben eszközölhesse. L. Ádám ekkor családotól a császárvárosba költözött, hol Czerny Károlyt, az akkora nagy hirben állott zongoratanárt kérte fel fia kiképzése vezetésére, ki azt - tekintettel a fiu rendkívüli tehetségére - minden díj nélkül el is vállalta. L. mint világhírű művész sem feledte el soha Czerny e nemes tettét s egész életében mindig hálás elismeréssel emlékezett meg felőle. Czerny vezetése alatt a 11 éves L. csakhamar elérte a technika ama színvonalát, melyen tul az akkori álláspont szerint alig volt már fokozat. E mellett a művészet többi ágában sem maradt tétlenül. A zeneszerzés tudományát Salieri udv. karnagy s az akkori kor egyik leghiresebb operairója s zeneszerzője oldala mellett tanulmányozta, ki elismervén a fiu lángelméjét, azt a pedagógia rendkívülbb rendszere mellett igyekezett is kifejteni. Aránylag rövid idő alatt nemcsak kész harmonikus, kontrapunktista s zeneíró lett, hanem bámulatos gyorsasággal elsajátította a vezérkönyvolvasást is. Beethoven, ki már sokat hallott a gyermek géniuszáról, magához kérette, meghallgatta s nemcsak hogy fényes jövőt ígért neki, hanem 1823. nagy sikerű bécsi búcsuhangversenyében meg is jelent s a közönség színe előtt a kis L.-et megölelte, homlokon csókolta s a művészet hivatott felkentjének jelentette ki. A bécsi nagy siker után a család Párizsba költözött, hogy az ottani zenedében fejezze be a gyermek L. művészi tanulmányait. Cherubini igazgató nem akarta az intézet kötelékébe felvenni. Annál nagyobb érdekeltséget tanúsítottak iránta Reicha és Paer intézeti tanárok, sőt Reicha az intézetes kívül saját vezetése alatt avatta be a zeneszerzés legmélyebb titkaiba. 16 éves korában az egész nagy világ meghódolt géniusza előtt. E közben egész lénye átváltozik. Vallási rajongásba esik, melyet a szülők ájtatos nevelési rendszere is nagyban elősegített, szellemi undort kap a világ gyönyöreitől, önmagába zárkózik s mit sem akar tudni a további művészeti babérokrol. Az apa kétségbe van esve fia lelki átváltozása felett s mindeképen szórakoztatni kívánja, sőt orvosi tanácsra a boulognei tengeri fürdőbe viszi. Azonban atyját elragadja oldala mellől a halál s magára marad. Vigasztalhatatlanul áll a világon s első sorban anyjára gondol, ki már egy évvel előbb Párisból Grazba költözött testvéréhez. Magához veszi s élte biztosítására 100 000 frankot tesz le, mely összeget későbbben még nagyobbra egészíti ki. Újból művészeti hitvallására gondol s ismét aratja a babérokot.

De újból nagy lelki megrázkódtatásokon kell átesnie. A reménytelen szerelem gyötrelmei közé sodortatik, elvonul a világtól s csak lelki tépelődések közt tölti idejét. A fájdalom első rohamaival túlélve, leginkább a tudományos olvasmányokkal foglalkozik, mi által alapját veti meg ama sokoldalú szellemi műveltségének, mellyel egész életében oly magasán kiemelkedett, majd rögeszméje lesz az egyházi rend

kötélékébe lépni s mint annak szolgája, a vallásnak szentelni életét, lemondva a művészeti dicsőség vakító fényéről. Ekkor (1829-30) lép fel Paganini, a csodás hegedüvirtuóz és meghódítja a világot. L. felvillanyozva érzi magát Paganini mesés diadalaitól s még tul akarja szárnyalni. Genfben vonul vissza (133). Ott fűződik gyöngéd s mély viszony közte és Agoult (l o.) grófnő (írói nevén Stern Dániel) közt. Egy pár évet töltött e szellemi elvonultságában, csak egy pár kimagasló író, művész s jóbarát társaságában, köztük George Sand, a nagy írónő, Pictet Adolf, de Candolle s Belgiojoso herceg, kik rendkívül megtermékenyíték teremtő erejét. Az e korból való zongoraszerzeményei Années de lelerinage címen költészetének legbájosabb eredményei, melyekkel későbbben oly annyira meghódítja a zenevilágot. Mint műíró is sokat dolgozott ez időben, a párisi Gazette musicaleban új reformeszméket hirdetvén és előkészítvén a művészeti világot nagy reformharcokra. Thalberg Zsigmond, a 30-as évek fenomenális zongoraművésze fényes diadalai Párisban hirtelen felrázták L.-et álmodozó, szinte apatikus lelki állapotából. Hirtelen megjelent Párisban, hogy felvegye a kesztyűt ünnepeelt riválisával; ez oly eredménnyel sikerült neki, hogy kritika, barát és ellenség ily frázisban konkludált a kettő felett: «Thalberg az első, de L. az egyedüli». S Páris e kiadott jelszava aztán elől járt mindenütt, ahová csak útja vezette. A 30-as évek második felében európai körútra indult, mely szakadatlan láncolata volt a mesés diadaloknak s mindennemű kitüntetéseknek. Legtöbb időt Olaszországban, a művészetek klasszikus hazájában töltött, hová lelke s vallásos érzülete leginkább vonzotta s hová egy negyedszázad múlva ismét visszatért, hogy Rómában három legmonumentálisabb művét megteremtse, melyekkel magyar hazájára is a legdicsőbb fényt vetette minők: Magyarországi szt. Erzsébet legendája, Krisztus oratóriuma s Koronázási magyar miséje. 1838. Velencében való tartózkodása alatt érte az a leverő hír, hogy hazája virulásnak indult fővárosát elpusztította az árvíz, nyomort, inséget hagyva maga után. Egyszerre átérezte honfiúi kötelességét s minden kötelezettségét megszakítva sietett Bécsbe, hol egész sorozatát adta a mesés sikerű hangversenyeknek s azok jövedelmét, mintegy 24 ezer forintot, a pesti árvízkárosultak segélyezésére fordította. Bécsből ismét Olaszországba tért vissza s hazáját csak a következő évben látogatta meg (139) ígérete szerint, először mint világhírű művész.

Pozsonyból - hol az évben a magyar országgyűlés is együtt volt - jött Pestre, hol 1840 jan. 4. adta első hangversenyét a nemzeti színházban, annak alapja javára. A város, a mánási körök, a polgárság, ifjuság, irodalom, művészet vetélkedtek egymással ünnepeletésében. A nemzeti színpadon fényes küldöttség értékes díszkardot nyújtott át neki emlékül. Minden további hangversenye jövedelmét is jótékony- és nemzeti kulturcélra fordította. Ekkor tett nagyobb alapítványt a nemzeti zenede javára is. Innentől egészen a 40-es évek végéig élete nem volt más, mint a diadalok sorozata. Magyarországot másodízben 1846. látogatta meg ismét, hol a fővárosban még az első látogatást is felülmúló ovációkban részesült. Ekkor írta hozzá Vörösmarty Mihály is dicsőítő ódáját. Hangversenyei jövedelmeinek legnagyobb részét ez alkalommal is jótékony és kulturális célokra szentelte. Az országban tett nagyobb körútja után Erdélyt, Romániát, Galiciát s végül Törökországot látogatta meg. 1847. Weimarban telepedett le, hogy a zeneköltészetnek s magasabb művészeti ideáloknak szentelje további életét. Közel 15 évi Weimari tartózkodása, hol mint a nagyhercegi udvari színház művezetője s irányítója működött, a zenevilágban s általában művészet regenerációja terén a legkihatóbb fejezetet képezi. Ott teremtette legkimagaslóbb orkesztrális műveit, világhírű szimfoniai költeményeit, zongora-versenyműveit, szonátáit, dalait, legszebb operaátiratait s különösen magyar rapszodiáit. Ott sereglettek köréje a világ minden részéből a leghivatottabb tanítványok, kik

mindenfelé az ő szellemi s virtuózi iskolájának lettek a terjesztői. Ott tört lánását szemben az egész világ ellenzékével, Wagner R. s Berlioz operái s új iránya mellett szóval, tollal s tettel, kemény harcot küzdvén a régi iskola megrögzött képviselőivel. 1863. távozott Weimarból, mire bizonyos művészeti elvi ellentétességek szolgáltatott okot közte s a nagyhercegi intendatura között. Állandó lakását azután Rómával cserélte fel, hol IX. Pius pápa meghívására előbb a Vatikánban, majd Monte Marioi kolostorban s élte utolsó évtizedében a Villa d'Esti-ben élt fenkölt művészetének. Midőn az 1870-es évek elején hazájához lett kötve, ettől kezdve az évnek egy részét Rómában, másikat Weimarban, a téli hónapokat pedig, mint az országos magyar kir. zeneakadémia elnöke s önfelajánlásból a legmagasabb zongorakiművelési osztály vezetője, Budapesten töltötte. IX. Pius pápa oly mély rokonszenvet s ragaszkodást érzett iránta, hogy mikor a Vatikánban lakott, nem egyszer meglátogatta lakásán s órákig elhallgatta bűbajos zongorajátékát. 1864. vallási érzülettől s a Wittgenstein Karolina hercegnővel való sok évi benső viszony körülményeitől is indítatva, tényleg az egyházi rendbe lépett, felvevén a kisebb papi rendeket s az abbé címet.

Az esztergomi bazilika felszentelési ünnepére Scitovszky János hercegprimás s biboros L.-et kérte fel az ünnepi mise megírására. Ez egyik monumentális alkotása, melyet 1857. személyesen vezényelt is aztán a felszentelés alkalmával. 1858. ismét több időt töltvén Budapesten, ekkor több zenekari hangversenyt vezényelt a nemzeti színházban s a muzeum dísztermében. 1865. a nemzeti zenede negyedszázados fennállása ünnepének vezényletére hívta meg. Ekkor mutatta be legelőször Magyarországi szt. Erzsébet legendáját, óriási siker mellett. Az iránta nyilvánított ovációk viszonzásául ekkor lépett ismét a nyilvánosság terére 17 évi hallgatás után s Bülovval és Reményivel együttesen hallatá magát a vigadó nagytermében jótékony célokra, mely hangversenye 6000 frt tiszta jövedelmet eredményezett. 1868. a király koronázása egyházi ünnepére írta meg Magyar koronázási miséjét, Simor János esztergomi hercegprimás felkérésére, mely műve az ő zenészi alkotásai közt egyik legkimagaslóbb helyet foglalja el s mellyel az egyházi zeneirány terén is egészen új irányt inaugurált. 1869. Andrássy Gyula gr. magyar miniszterelnök közbenjárására, hogy állandóan a magyar hazához legyen kötve, a király saját magán pénztárából 4000 forint évi járulékot bocsátott rendelkezésére oly feltétel alatt, hogy évenként tetszése szerint egy pár hónapot töltsön a fővárosban s személyes érintkezéseivel emelje a hazai zeneügyeket. Később pedig, 1875. a magyar országgyűlés megszavazván az országos zeneakadémia életbelépését, annak elnökéül lett kinevezve, kir. tanácsos címmel, mely állásában egész haláláig (1886) működött. 1876. Wagner R. bayreuthi mintaszínháza javára, vele együtt hangversenyzett a vigadótermében, a következő évben pedig a szegedi katasztrófa árvizsújtottai javára, mely 6500 frtot jövedelmezett. De ezenkívül is többször fellépett nyilvánosan Budapesten, Pozsonyban s Kolozsvárt, hogy a hazai kulturcélokot elősegítse. Magyarországon kívül nem is működött nyilvánosan csak Bécsben kétszer, egyszer a király egyenes felhívására, a Rudolfeum-alapítvány, másodszer pedig a bácsi Beethoven-szobor költségei fedezésére, mely két hangversenye 30 ezer forintot eredményezett. L. nagy jelleme éppen abban állott, hogy azt a sok milliót érő kincset, melyet a világ lába elé rakott, nem egyéni önző célokra használta fel, hanem az emberiségnek mintegy közvagyonává avatta fel Istentől nyert géniusza folytán.

L. mint virtuóz nemcsak hogy reformálta az egész zongorairodalmat s annak technikai fokát a netovábbig emelve, azzal szemben egészen új iskolát teremtett, hanem a más fajú zeneirodalmakat is hasonló nivóra emelte. Beethoven szellemét s a még régibb

klasszikusokét ő tárta fel igazán a világ előtt, valamint az újabb kor romantikus költői műveinek is ő adott világútlevelet s neki köszönhetik hogy ma már közvagyonná váltak. A magyar zene, a magyar zeneirodalom szintén neki köszönheti legintenzívebb fellendülését s a nagy világ által való elismertetését. Az ő Rákóczi-átiratai, magyar rapszodiái, zenekari eszményítései, melyeket soha el nem mulasztott személyesen is bemutatni, elterjedtek az egész világon s messze elvitték a magyar nemzet hirnevét. Mikor a 60-as évek elején megjelent s nagy feltűnést keltett könyve miatt (A cigányok zenéjéről) oly éles megtámadtatásoknak volt kitéve főleg honfitársai részéről azon ráfogott okból, mintha abban a megtagadta volna a magyar zenét s a cigányoknak tulajdonította volna, nem védekezhetett mással ellene, mint azután is sok évi hazafias ténykedéseivel, melyek a magyar zene s kultúra emelésére irányultak. L. zeneműveinek név- és címsora egymagában külön vaskos kötetet képez. Ívekre megy csak opera- s más nemű átiratainak a lajstroma; ugyanannyira tehető eredeti s különféle alak- s kidolgozásban kiadott zongoraműveinek a névsora. Zenekari szerzeményei tisztén zenekarra, vagy egyszersmind magánénekekre s vegyes karra, továbbá dalai, férfi négyesei, női karai, egyházi zeneművei s mindezeknek különféle átiratai, száz meg száz számra tehető. Vannak műfajok, melyek egymaguk külön irodalmat képeznek művei közt, p. Schubert összes dalai s magyar táncdarabjainak, Beethoven szimfoniáinak s más első rangú zeneköltők műveinek zongoraátiratai. Zenereformjainak a sarkkővét szimfoniai költeményeiben s egyházzenei műveiben kell keresni. Mind a két téren szakított a régi formákkal, szellemmel s tartalommal s egészen új irányt teremtett amaz elv alapján, hogy nem a régi konvencionális formákba kell erőszakolni az előre haladó kor vívmányait szellem és tartalom tekintetében, hanem a költői eszmékhez kell a formának s tartalomnak alkalmazkodni. Ily szempontok működött az egyházi zene terén is. Kiváltképen új alapra fektette a mise- és az oratorium-szövegek megzenésítését. Szakított a régi ellenpontozatos merev formákkal s kidolgozással; dramatizálta azok szövegeit s magasabb költészeti zománccal vontta körül, mindig szem előtt tartva az egyházi szellem, a vallási ihlet s a magasztos érzületek megnyilatkozását. Ezekkel szemben is a drámai s lírai elemek jogosultságát érvényre emelte, felhasználván a hangszerelés ragyogó s kifejező szingazdagságát is. Szimfoniai zenekölteményei közt leginkább kiválnak a következő címűek: Dante, Tasso, Orfeus, Mazeppa, Les préludes (Lamartin után), Hungaria, Hunnok harca (Kaulbach után), Ideál, Héroide funebre (a 48-49-iki vértanuk emlékére), Prometheus, Faust, Ce qu'on entend sur les montagnes (Hugo Viktor után) stb. A már fentebb említett önálló oratoriumai s miséi mellett megírta még Szt. Szaniszló című oratoriumát is, mely azonban még nem került a világ elé. Nincs a zenének oly faja, melyben kimagasló becsű műveket nem teremtett volna, az egy operát kivéve, melynek terén csak fiatalabb éveiben tett kísérletet, de mely iránt később s egész életén át is mindig bizonyos lelki aversióval viseltetett. L. mint író is előkelő helyet foglal el a prózai irodalomban. Chopin élete működése s jelentőségéről irt ragyogó nyelvezetű könyve minden nemzet irodalmába (természetesen a magyarba is) át van ültetve. Field, Franz, Robert s Wagner operái felett irt tanulmányai szintén magas színvonalon állanak. E mellett számtalan kritikai és műesztetikai cikkei, melyek a különböző szaklapokban láttak napvilágot, szintén egybegyűjtve s kiadva a legérdekesebb s tanulságosabb irodalmi olvasmányok. A L. élete és működéséről irt s megjelent önálló munkákból, röpiratokból s hirlapi cikkek, tárcákból egész könyvtárt lehetne egybeállítani. Legújabbban a lipcsei Breitkopf és Härtl kiadói cég összes levelezéseit bocsátotta közre, melyek a legérdekesebb világot vetik az ő pártatlan összeköttetéseire és szellemi gazdagságára. Tanítványainak a száma légió volt, kik közül nem egy, világhírű művésszel ajándékozta meg a világot. Az orsz. magyar kir.

zeneakadémia élén töltött tizenegy év alatt oly kiható tevékenységet fejtett ki, mely a hazai zeneviszonyokat egy félszázaddal vitte előre. 1886. töltötte utoljára Budapesten a telet. Utolsó diadalútjára ment Francia- és Angolországba a legfényesebb meghívások következtében. Oroszországba is készült, de útját állta a halál Bayreuthban, épp a Wagneri előadások alatt, hová már betegen, lázas állapotban érkezett. A Tristan-előadásra félig hordágyon vitette magát s ájultan szállították lakására; utolsó agóniájában is Tristan, Isolde... nevekkel hallucinált s azokkal adta ki nagy lelkét. A magyar közvélemény, magyarországi számtalan tisztelői s barátai vissza óhajtották hozni hült tetemeit a haza földjébe, de az akkori viszonyok folytán az nem volt teljesíthető. Bayreuthban temették el megillető pompával, hol díszes síremlék-kápolna is jelzi mindig friss koszorúkkal díszeskedő sírját. Magyarország azzal róttá le iránta való kegyeletét s hálóját, hogy 1873. Budapesten ülte meg félszázados művészi jubileumának ünnepségét, melyen részt vett nemcsak az egész főváros, élén a városi hatósággal s az egész előkelő világ s társadalmi, irodalmi és művészeti körök, hanem Európa minden részéből jöttek küldöttségek kifejezni iránta való kegyeletüket. A magyar írók és művészek köre arany koszorúval tüntette ki, a fővárosi törvényhatóság 10 000 ftos alapítványt tett nevére s számtalan értékes babérműveléssel s emléktárggyal lett elhalmozva. Az ünnepélyrendező bizottság élén dr. Haynald Lajos kalocsai érsek állott s három napig tartott az ünnep műsora. L. ez alkalomból a nemzeti muzeumnak ajándékozta nemcsak jubileumi emléktárgyait, hanem összes emléktárgyai közül is a legbecsesebbeket s a legértékesebbeket. A nemzeti muzeum igazgatósága külön L.-ereklyeszobát rendezett be hazánk nagy fia örök emlékére. A budapesti operaház előtt és Sopronban emlékszobra díszesleg. Emlékére alakult Budapesten 1895. a «Liszt Ferenc zeneművészeti kör». L. egyik leánya, Cosima, előbb Büllow János bárónak, utóbb Wagner Rikárdnak lett neje. Másik leánya, Blanka, III. Napoleon legutolsó miniszterelnökéhez, Olivierhez ment nőül. Fia viruló ifju korában szállt sírba.